

УДК 372.32+37.013

*Наталія Дудник,
аспірант кафедри теорії і
методик дошкільної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини*

ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ДОШКІЛЬНИКІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

В статті обґрунтовано актуальність психолого-педагогічної проблеми формування економічної компетенції дітей дошкільного віку в процесі взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї. Представлено трактування поняття «економічна компетенція». Доведено необхідність формування особистості дитини дошкільного віку як суб'єкта економічної соціалізації, економічної освіти через формування у дітей економічної компетенції. Визначено показники компетенції дитини старшого дошкільного віку в області економіки.

Ключові слова: «компетентність», «компетентний», «компетенція», «економічна компетенція».

В статье обоснована актуальность психолого-педагогической проблемы формирования экономической компетенции детей дошкольного возраста в процессе взаимодействия дошкольного учебного заведения и семьи. Представлена трактовка понятия «экономическая компетенция». Доказана необходимость формирования личности ребенка дошкольного возраста как субъекта экономической социализации, экономического образования через формирование у детей экономической компетенции. Определены показатели компетенции ребенка старшего дошкольного возраста в области экономики.

Ключевые слова: «компетентность», «компетентный», «компетенция», «экономическая компетенция».

In the article the relevance of psychological-pedagogical problem of forming economic competence of preschoolers during interaction of kindergarten and family. Submitted interpretation of the concept of «economic competence». The necessity of formation of the child personality of preschool age is proved as a subject of economic socialization and economic education through developing children's economic competence. Indexes competence of senior preschool age child in economics are defined .

Key words: «competence», «competent», «competency», «economic competence».

Зміни у житті сучасного суспільства, пов'язані з особливим періодом його розвитку – модернізації, інформатизації, проектування. Постійне збільшення інформаційного поля, поява нових технологій у науці та виробництві, зростання ролі всесвітніх економічних, політичних, правових, соціокультурних та інших форм відносин – усі ці чинники впливають на сфери діяльності людини. Прагнення країни до стійкого соціально-економічного розвитку підвищує значущість економічних знань для кожної людини. На сучасному етапі розвитку системи освіти її відмінними особливостями можна вважати динамічність, інноваційність та інтенсивність. Модернізація соціальної сфери передбачає нові механізми економіки, бізнесу, підприємництва, що неминуче визначає нові параметри особистих якостей людини, її особистої економічної культури. Елементи початкової економічної освіти дітей в умовах сьогодення слід розглядати як засіб їхньої соціалізації, що має значний вплив на становлення особистості дитини, формує її ставлення до матеріальних і духовних цінностей суспільства. Становлення соціально-орієнтованої ринкової економіки в Україні неможливо без кардинальних змін в економічній освіті, першочергове завдання якого – підготовка дітей до дорослого життя в сучасних умовах. Показниками такої підготовки є виховання культури особистості, однією зі складових якої є економічна культура, формування економічної компетентності. Уже з перших років свого життя дитина потрапляє в економічне середовище. Щодня їй доводиться спостерігати рекламу різних товарів, купівлю-продаж товарів тощо. Усе це висуває перед дошкільною освітою завдання економічного виховання та формування економічної компетенції дитини, що дозволить їй розібратися у складних економічних поняттях та набути першого економічного досвіду.

Елементи початкової економічної освіти дітей в умовах сьогодення слід розглядати як мікрофактор їхньої соціалізації, що має значний вплив на становлення особистості дитини, формує її ставлення до матеріальних і духовних цінностей суспільства. Тому в сучасній науково-педагогічній літературі приділяється значна увага проблемі формування економічної компетенції в дошкільному віці, коли закладаються основи економічного виховання, дітьми набувається первинний досвід елементарних економічних відносин і формується відповідальне ставлення до економіки. Знання та досвід, отримані при знайомстві з основами економіки у цей період, допомагають дітям дошкільного віку краще зрозуміти та адаптуватися в соціальному середовищі в нових економічних умовах.

Найважливішим показниками ефективності економічної освіти є її безперервність, результативність, яка забезпечується поетапно [1].

У педагогічній науці питання економічного виховання особистості не є новим. Багатопланових проблем економічного виховання підростаючого покоління торкалися з певною повнотою їх розкриття в своїх дослідженнях філософи, економісти, соціологи, психологи, педагоги (Г. Аврех, А. Абрамова, А. Аменд, А. Бірман, Ю. Васильєв, В. Жамін,

Н. Клепач, В. Попов, В. Шубінський). Цьому значною мірою сприяли дослідження: загальносоціальних закономірностей динаміки зовнішньої діяльності й розвитку матеріальних і духовних цінностей (М. Туган-Барановський, Н. Смелзер, П. Струве); загальнопсихологічних закономірностей входження особистостів соціальне життя (Л. Виготський, М. Доналдсон, О. Леонтьєв, С. Рубінштейн); виховного впливу праці (Р. Зайченко, Г. Могилевська, І. Первін); змісту й методів економічного виховання дітей (С. Балабанов, О. Кульчицька, А. Кузнецова, Л. Ла, В. Розов, І. Прокопенко, Б. Шемякін).

У наукових дослідженнях останніх років формування економічних компетенцій особистості на етапі дошкільного дитинства визначається важливим напрямом виховання, який допоможе дитині стати самостійною, соціально адаптованою, правильно зорієнтованою в економічних явищах, успішною в сучасних умовах ринкової економіки. Сучасні дослідження вчених (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама, Л. Кларіна, Е. Курак, А. Смоленцева, А. Шатова) свідчать про необхідність впровадження економічної освіти саме з дошкільного віку. Науковці (А. Богуш, Н. Гавриш, Н. Грама) констатують, що сучасні соціально-економічні відносини в суспільстві спонукають дитину досить рано знайомитися з проблемами сімейної «дорослої» економіки. Необхідність економічної підготовки з дошкільного віку викликана, насамперед, реформуванням освіти в Україні, згідно з яким дошкільний заклад віднесено до першої ланки освіти.

Метою цієї публікації є обґрунтування актуальності проблеми формування економічної компетенції дітей дошкільного віку та необхідність впровадження методики її виховання в педагогічний процес дошкільного навчального закладу.

У сучасній науці підкреслюється особливе значення дошкільного віку у формуванні та розвитку унікальності дитячої особистості, оскільки на цьому етапі закладаються основи особистісної культури, забезпечується засвоєння первинних соціокультурних правил і норм. Особливість цього періоду полягає в тому, що він забезпечує загальний розвиток особистості дитини, і є фундаментом для придбання в майбутньому спеціальних знань, умінь і навичок.

Вимоги сучасного суспільства до особистості актуалізували проблему економічної соціалізації дітей дошкільного віку, оскільки більшість передумов майбутньої економічної діяльності людини закладається в дошкільному віці. Ми погоджуємося з А. Шатовою в тому, що... якщо не сформувати її своєчасно, то можуть проявитися негативні сторони в поведінці дітей – безгосподарність, неохайність, байдужість до речей, книг, іграшок, матеріалів для ігор і занять; більше того, формуються нерозумні, а іноді й невиправдані потреби, порушується процес формування правильних ціннісних орієнтацій» [2, с. 62].

Реалізація основних положень Базового компоненту дошкільної освіти в Україні обумовлює необхідність організовано залучати дітей уже з дошкільного віку до засвоєння елементарних економічних понять

розробки програми економічного виховання дошкільників, де будуть чітко розкриті поняття економічного виховання і економічної компетенції дитини. Тож засадами створення такої програми є основоположні документи розвитку національної освіти в Україні, які взяті нами задля розробки змісту, форм, методів та умов, економічного виховання дітей дошкільного віку та формування економічної компетенції.

Зміст економічної освіти найбільш повно висвітлюється в системі завдань національного виховання через формування у дітей почуття господаря й господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи [3, с. 4] економічних знань, навичок і відносин.

Необхідність формування особистості дитини дошкільного віку як суб'єкта економічної соціалізації, економічної освіти актуалізує питання формування у дітей економічної компетенції, залучення дітей до дорослої економіки, як одного з чинників економічної соціалізації, яка безперечно впливає на ставлення дитини до духовних та матеріальних цінностей. Адже фундамент далекого фінансового майбутнього закладається вже сьогодні. Вивчення основ економіки допомагає дітям: розвинути економічне мислення; освоїти економічні поняття: потреби, природні ресурси, товари тощо; набути елементарних навичок, необхідних для орієнтації та існування в сучасному ринковому світі; створити основи для подальшого більш глибокого вивчення економіки в старших класах; сформувати стимули до оволодіння економічними знаннями. Набуття різних видів компетенцій дитиною дошкільного віку відбувається в різних видах і вимагає практичного засвоєння дитиною системи елементарних (доступних) знань про себе та довкілля, моральних цінностей, умінь доречно застосовувати набуту інформацію. Життєво компетентний дошкільник поводить самостійно і конструктивно в різних соціальних і життєвих ситуаціях [4, с. 52].

Формування економічної компетенції дітей дошкільного віку є важливим завданням сучасної дошкільної освіти, вирішення якого дозволяє не тільки наближати дитину до реального дорослого життя, навчати її орієнтуватися в сьогоденні, пробуджувати економічне мислення, давати знання про нові професії та вміння розповісти про них, а й сформувати ділові якості особистості: умінь правильно орієнтуватися в різних життєвих ситуаціях, самостійно, творчо діяти та надалі будувати своє життя більш організовано, розумно, цікаво. При цьому відмітимо, що збагачується дитячий словник, починають розвиватися почуття власної гідності, вміння чесно змагатися і не боятися програвати, прагнення доводити розпочате до кінця, здоровий інтерес до грошей.

Оскільки, предметом дослідження визначено формування у дітей економічної компетенції, яка є індикатором процесу економічної соціалізації особистості, вважаємо за необхідне з'ясувати педагогічну сутність поняття «компетентність», «компетенція», «компетентний», «економічна компетенція». Звернемося насамперед до словникових джерел:

- «компетентність» (лат. *competens*) – певна сума знань в особи, що

дозволяє їй висловлювати судження про що-небудь, висловлювати переконливу думку [5, с. 363];

- «компетенція» – коло питань, у яких особа має знання, досвід [5, с. 363];
- «компетенція» (від лат. *compeo* – відповідаю, підходжу) – знання, досвід у тій чи іншій галузі [6, с. 614];
- «компетентний» – що володіє компетенцією [7, с. 234].
- «економічна компетенція» – знання, досвід в галузі економіки.

Під економічною компетентністю дошкільника розуміємо обізнаність дитини з елементарними економічними поняттями, наявність у неї певних економічних знань ціннісного, вартісного, раціонального, споживчого змісту; сформованість елементарних умінь і навичок економічної діяльності.

Ми погоджуємося з А. А. Смоленцевою, яка зводить сутність підходу до економічної освіти дошкільника не до організації спеціального навчання економіці, а до збагачення економічним змістом різних видів дитячої діяльності (математичної, художньо-творчої та ін.). Насичення життя дошкільників елементарними економічними відомостями, – на думку науковця, – сприяє розвитку у них реального економічного мислення [8].

Наголосимо, що насичення життя дітей дошкільного віку елементарними економічними відомостями сприяє розвитку у них передумов економічного мислення, що зробить цей процес більш усвідомленим. У дітей старшого дошкільного віку проявляються задатки дедуктивного мислення, проходить формування нового типу психічної організації, мова починає виконувати основну функцію в регуляції поведінки і діяльності дітей. У психіці дитини з'являються принципово нові утворення. Це довільність психічних процесів – уваги, пам'яті, сприйняття та інших. Тому п'ятирічній дитині стає під силу засвоїти складні поняття, такі як «сімейний бюджет» (дохід і витрата), «гроші», «ціна», «валюта різних країн», «реклама» та інші.

Враховуючи вищезначене, визначено показники компетенції дитини старшого дошкільного віку в області економіки:

Дитина старшого дошкільного віку має уявлення:

- про першочергові потреби людини (їжа, вода, житло, безпека тощо);
  - про особисті потреби самої дитини, оточуючих людей, рослин, тварин, птахів; про основні ресурси та їх обмеженість;
  - чому людина не може мати все, що бажає;
  - чому необхідно робити вибір;
  - для чого людям потрібні гроші;
  - що значить дорого чи дешево;
  - про бюджет сім'ї (доходи і витрати);
  - про працю дорослих: кожна людина повинна працювати на роботі і вдома;
  - чому потрібні всі види праці;
-

- чому необхідні і корисні різні продукти і страви;
- про правила культури поведінки.

Дитина старшого дошкільного віку має уміння:

- визначати першочергові потреби своєї сім'ї;
- пояснити причину існування обмеженості;
- робити вибір;
- порівнювати і оцінювати товари (якість, ціна),
- співвідносити потреби і можливості сім'ї;
- вибирати товари у відповідному магазині;
- орієнтуватися в світі товарів за допомогою реклами;
- визначати предмети і засоби праці;
- пояснити результати праці людей різних професій (товар або послуга).

Дитина старшого дошкільного віку має розуміння того, що:

- людина повинна постійно працювати (на роботі і вдома);
- людина не може мати все, що хоче;
- при здійсненні вибору від чогось треба відмовитися;
- економія і ощадливість необхідні як в родині, так і в закладі;
- природа має дари, які віддає людям (красу, дармових блага, природні ресурси) і що до неї треба ставитися дбайливо [9].

Слід зауважити, що важливим є не стільки факт залучення дитини в економічну підсистему, скільки характер такого залучення: якщо дитині доводиться «доводити» своє право на участь в бюджеті, то її увага концентрується на виконанні зобов'язань перед батьками, натомість вільне надання дитині грошей дорослими формує у неї відповідальність за розумне їх витрачання, прагнення до більшої поінформованості про економічний світ дорослих. Некомпетентність в економічній сфері підростаючого покоління призведе в подальшому до проблем в сімейних стосунках, до неспроможності ведення бюджету, нерозумного розподілу коштів, що буде гальмувати вирішення економічних проблем сім'ї.

Отже, вже з дошкільного віку діти поступово включаються в економічне життя суспільства, економічні відносини, спрямовані на виробництво, обмін, розподіл і споживання матеріальних благ в сім'ї. Тому дуже важливо вже з дошкільного віку закладати основи виховання у дітей таких якостей, як працьовитість, ощадливість, розважливість, ініціативність, організованість, практичність, самостійність, діловитість, сформулювати розумні економічні потреби і переконання в тому, що особиста сумлінна праця є засобом задоволення потреб, а також уміння співставляти потреби з реальними можливостями тощо.

Однак, формування економічної компетенції неможливо без взаємодії з сім'єю, де проходить економічна соціалізація дитини, опори на наявний сімейний досвід. Перші пізнання про економіку діти отримують саме в сім'ї, оскільки вона найтіснішим чином пов'язана з економічним життям усього суспільства. Традиційно, однією із функцій сім'ї є її господарсько-економічна діяльність, що є необхідною умовою життя і

розвитку сімейних відносин. Повсякденний облік сімейних витрат і доходів, правильне використання дорослими кожної копійки, дбайливе ставлення батьків до продуктів харчування та речей демонструють дитині повагу до праці, людей праці; формують дбайливе ставлення до всього, що створено людиною; вчать дитину раціональної організації праці. Педагоги повинні встановлювати і підтримувати постійний контакт з батьками в галузі економічної освіти дітей дошкільного віку [10].

Економічне виховання дітей дошкільного віку пов'язане з сучасними економічними умовами. Водночас, при всій різноманітності досліджуваних проблем маловивченими залишаються проблеми економічної соціалізації дітей дошкільного віку та особливості формування їхньої економічної компетенції у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї. Така недостатня науково-методична розробленість процесу економічної соціалізації та формування економічної компетенції дітей дошкільного віку у взаємодії дошкільного навчального закладу і сім'ї, призводить до ситуації, коли значна частина педагогічних колективів дошкільних навчальних закладів проявляє неготовність до забезпечення педагогічної взаємодії з питання економічного виховання старших дошкільників, у зв'язку з чим виникла потреба розробки її засад у сучасній педагогічній науці й запровадження у практику сучасних дошкільних навчальних закладів, що становить подальші наукові розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дратвер Б. Поетапність економічної освіти / Б. Дратвер // Директор школи. – 2001. – № 46–47. – С. 9–10
2. Шатова А. Нужно ли и зачем дошкольнику экономическое воспитание? / А. Шатова // Дошкольное воспитание. – 1989. – № 1. – С. 62–65.
3. Концепція виховання дітей і молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник Мін. освіти України. – 1996. – № 13. – С. 2–13.
4. Грама Н. Започаткування основ економічного виховання дітей дошкільного віку / Н. Грама // Наша школа. – 2003. – № 2. – С. 58–62.
5. Словник іншомовних слів / за ред. Є. Дубовенко, Ф. Ткаченко. – К. : Державне видання політ. літератури УРСР, 1955. – 829 с.
6. Большой энциклопедический словарь : в 2-х т. / гл. ред. А. Прохоров. – М. : Советская энциклопедия, 1991. – Т. 1. – 863 с.
7. Ожегов С. Словарь русского языка: Ок. 57000 сл. / Ожегов С. ; под ред. члена-корреспондента АН СССР Н. Ю. Шведовой. – 20-е изд. Стереотип. – М. : Русский язык, 1988. – 750 с.
8. Смоленцева А. Введение в мир экономики, или как мы играем в экономику / А. Смоленцева. – СПб. : Детство – Пресс, 2001. – 176 с.
9. Жадан Р. Економічна освіта дітей старшого дошкільного віку / Р. Жадан, Г. Григоренко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2006. – 116 с.
10. Курак Е. Экономическое воспитание дошкольников: примерная программа, перспективное планирование, конспекты занятий / Е. А. Курак. – М. : ТЦ Сфера, 2002. – 80 с.